

Høringsuttalelse til NOU 2012:15 Politikk for likestilling

Seksuell helse og trakassering

- et samarbeidsprosjekt mellom Fylkesmannen i Sør-Trøndelag,

Sør-Trøndelag fylkeskommune og LLH Trøndelag

v. prosjektleder Frode Fredriksen

Prosjektet «Seksuell helse og trakassering» har fått omfattende omtale i NOU 2012:15 i kapittel 14 om trakassering og vold, og det er i denne anledning vi ønsker å uttale oss, også sett i sammenheng med kapitlet 16.5.2, program for forebygging av seksuell trakassering. Vi ønsker å kanalisere noe av den kompetansen og kunnskapen vi har bygget på feltet via prosjektet vårt ut til andre deler av landet. Vi vil først komme med noen generelle betraktninger og analyse, for deretter å beskrive noen tiltak inn mot barnehage, skole og tjenestene i og rundt disse, samt se på mulighetene for om noe av vår tenkning og forslag til tiltak også kan være til nytte for høyere utdanning, arbeidsliv og frivillig sektor.

Generelle betraktninger og tankene bak høringsuttalelsen

Vi kommer ikke til å referere til forskningslitteraturen prosjektet vårt er bygget på, vi omtaler den her i generelle vendinger. Mye av denne forskningen er dokumentert i selve NOU 2012:15, men vi kan nevne at prosjektet «Seksuell helse og trakassering» er fundert på de siste tiårenes forsknings- og kunnskapsproduksjon om mobbing og seksuell trakassering, overgrep- og voldsproblematikk, gråsonene inn mot prostitusjon og trafficking, og ikke minst forskningsrapporter om psykisk-seksuell helse blant barn og unge. Forskningen vi nevner her har flere grunntrekk som likner hverandre og parallelle linjer kan trekkes. Vi snakker om makt- og avmactsforhold; noen som utnytter sin posisjon til å misbruke sitt fysiske eller psykiske overtak eller fortrinn, og vi snakker om de som står utsatt til for fysiske eller psykiske overgrep. Forskningslitteraturen beskriver også konsekvensene av dette overgrepsbildet, og vi har et overordnet mål å se sammenhengene mellom de ulike krenkelsene og den skadelige effekten krenkelsene har på de som opplever fysiske og psykiske overgrep.

Vi skal heller ikke vise til tall og forskningsstatistikk på feltet, tallmaterialet her er godt kjent, men krenkelsesbildets totale omfang er ganske stort, og er en stor samfunnsmessig utfordring med tanke på psykisk og somatisk helse for den enkelte, men også med tanke på folkehelse og samfunnsøkonomi i sin helhet. Problemstillingene her er heller ikke bare spørsmål knyttet til makt/avmakt mellom kjønnene, men også mellom ulike samfunnslag og grupperinger i befolkningen. Barn er generelt en sårbar gruppe i forhold til alle former for psykiske og fysiske overgrep, jenter og kvinner er mer sårbare enn gutter og menn, jenter på yrkesforberedende er mer sårbare enn jenter på studieforberedende innenfor videregående opplæring, gutter og menn er mer utsatt for selvmord enn jenter og kvinner, homofile og bifile gutter er generelt mer utsatte enn heterofile gutter, gutter

med minoritetsbakgrunn har generelt større frafall i videregående opplæring enn gjennomsnittsbefolkningen osv.

I denne sammenhengen tror vi også det er viktig og riktig å nevne sosial utjevning i samme åndedrag som likestilling, etter som vi ser av ny forskning at en del av de utfordringene vi nevner her går langs sosioøkonomiske skillelinjer i samfunnet. Vi ser for eksempel fra forskningen om frafall i videregående skole, at mye av den problematikken vi nevner her står som en solid barriere for mange unge mennesker i utdanningsløpet deres, og at mye av frafallet er knyttet opp mot sosial og økonomisk bakgrunn. Her handler det om å dyktiggjøre kommunene; ledere, pedagoger, helsepersonell i skole og barnehage osv. til bruker mer hensiktsmessige metoder og strategier i oppdragelsen og i grunnopplæringa, og til å se og støtte barn og unge i sitt daglige virke.

Rekken av problemstillinger er svært omfattende, men vi tror det er viktig å se helheten i dette overgreps- og krenkelsesbildet, det er viktig å se årsakssammenhenger og konsekvenser av problemstillingene forskningen peker ut i dette bildet, og det må være et overordnet mål å utvikle strategier som virker forebyggende og helsefremmende på alle arenaer der barn og unge ferdes, om det nå er snakk om helsestasjonsvirksomheten, barnehagene, skolehelsetjenesten, skolene, fritidsaktiviteter og idrett, og sist men ikke minst det som skjer i familien. Sentrale begreper her kan være samfunnets felles verdier og tanker om likestilling mellom kjønnene og sosial utjevning mellom grupper i samfunnet, men like viktig er det å si noe om hvilke forventninger samfunnet har til foreldre og andre voksne som rollemodeller for unge mennesker, og hvilke verdier vi ønsker å fremme i forhold til disse rollene. Her ønsker vi også å nevne at holdninger og språk er blant de begrepene som bør få mer oppmerksomhet. Her er det også avgjørende at voksne mennesker forstår at holdninger går i «arv». Holdninger overføres til nye generasjoner og setter i gang både negative og positive psykososiale prosesser blant barn og unge, og det er kunnskapen om hvilke prosesser vi ønsker å fremme som bør være avgjørende her. Dette er spesielt viktig i forhold til sårbare grupper som lhbt- og minoritetsbefolkningen, men også med tanke på problematikken knyttet til mobbing, seksuell trakassering og overgrep, vold i nære relasjoner, hatkriminalitet og rasisme.

Vi kan trekke inn noen eksempler. Vi ser for eksempel av forskningen om seksuell trakassering at stigmaene omkring bruken av «homo» og «hore» som skjellsord gjør unge gutter og jenter mer sårbare for overgrep, voldtekt og vold. Risikoen for fysiske overgrep er altså større her enn for gjennomsnittsbefolkningen. I tillegg må vi påregne betydelig risiko for utvikling av psykiske vansker knyttet opp mot disse stigmaene, og har man først blitt utsatt for vold og overgrep, så vil man i tillegg ha et visst potensiale for å utvikle angst for å bli utsatt for dette igjen. Vi ser også fra samme forskningen at gutter med innvandrerbakgrunn har en forhøyet risiko for å bli utsatt for vold og overgrep enn gjennomsnittet. Setter vi dette inn i et likestillingsperspektiv, så ligger det her helt klare utfordringer i forhold til nettopp disse gruppenes rettssikkerhet, samt enkeltmenneskets manglende følelse av å være likestilt med andre borgere i samfunnet. Her trenger vi et mye høyere bevissthets- og presisjonsnivå blant ledere og ansatte i barnehage og skole om hvordan vi stopper negative psykososiale prosesser og gjør de samme ansatte i stand til å markere og signalisere samfunnets egentlige verdier i møte med de som krenker, trakasserer og begår overgrep på en mest mulig effektiv måte.

I forhold til sistnevnte gruppe, overfor de som bruker aggressive og destruktive selvhverdelsesstrategier, bør det være et klart mål om å gjøre ansatte i barnehage og skole i stand til å

gi disse mer konstruktive strategier til å hevde seg selv. Gutter og jenter som bruker selvhevdende strategier som går på bekostning av andres identitet og integritet trenger solid og konsistent veiledning uten bruk av straff. Her tenker vi at støtte til positiv atferdsendring er viktig. Samtidig er det like viktig å gi unge mennesker som har opplevd krenkelser og overgrep omsorg og støtte til å komme seg ut av de psykiske vanskene etter overgrepet, og samtidig starte og støtte en helningsprosess hos den enkelte. Dette forutsetter bedre rammer for samarbeid mellom etatene sammen med et robust og godt ettervern. Her bør barnehagene, skolene, helsestasjonene, skolehelsetjenesten og de andre tjenestene rundt disse instansene kunne arbeide mer tverrfaglig og målrettet. Her tror vi det ligger et stort potensiale om etatene arbeider bedre sammen.

Det sier seg selv at alle de forholdene vi her har nevnt påvirker både den mentale og fysiske helsen negativt, og gjør det vanskelig for mange unge mennesker å realisere seg selv gjennom utdanning, arbeidsliv, kjærlighets- og familieliv. Vi trenger altså et generelt kunnskaps- og kompetanseløft innenfor sektorene helse og omsorg og oppvekst og utdanning om hvilke strategier som kan brukes for å kunne oppnå bedre likestilling og fremme sosial utjevning innenfor sektorene. Hvis vi drar prinsippene om likestilling og sosial utjevning over til politiske myndigheters mantra om lik rett til utdanning, så ser vi her noen helt klare utfordringer all den tid unge mennesker faller i fra i utdanningsløpet sitt sett i sammenheng med de årsakene forskningen påviser om de forholdene vi har nevnt så langt i denne høringsuttalelsen.

Konkret forslag til videre arbeid for politikk for likestilling overfor barn og unge

Vi foreslår at det settes sammen et tverrfaglig ekspertteam på nasjonalt nivå med solid kunnskap og erfaring innenfor fagfeltene pedagogikk og didaktikk, psykologi og somatikk, sexologi og familierapi, juss og barnevern for å utarbeide en nasjonal veileder om hvordan barnehagene og skolene, samt tjenestene i og rundt skolen kan jobbe med denne type problematikk. Vi ser gjerne at gruppen samarbeider tett med Barne-, likestillings og familiedepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Kunnskapsdepartementet med tilhørende direktorater. Dette tror vi vil kunne utgjøre en kraftfull pakke for å jobbe mer målrettet inn mot målene om likestilling mellom ulike grupper barn og unge.

Vi ser for oss at veilederen vil bestå av fire deler:

- 1) Fakta- og kunnskapsdel med oppdatert kunnskap om mobbing, seksuell trakassering, vold og seksuelle overgrep, hvordan dette utarter seg, hvordan man kan avdekke det, hvordan man kan tolke tegn og signaler hos enkeltelevener om at noe er galt, konsekvenser og helseeffekt for det enkelte barnet som står utsatt til, oppdatert kunnskap om hvem som er utøvere i forhold til integritetskrenkende handlinger, samt statistikk og kunnskap om de samfunnsøkonomiske sammenhengene og folkehelseperspektivet som knytter seg til denne typen problematikk.
- 2) Råd og anbefalinger for elevsamtalen med forslag til hvordan man kan opprette tillitsforholdet til et barn eller en ungdom man er bekymret for. Hvordan man åpner, gjennomfører og lukker "den vanskelige samtalen" med den unge, samt hvordan man overfører slike saker til neste ledd, enten til rådgiver eller enhetsleder, barnevernet, Politiet eller behandlende enhet på en trygg og god måte. Målet er å gjøre offentlig ansatte trygge i sine roller mht. oppdager-, avdekkings- og oppfølgingskompetanse.

3) Juridisk del med oversikt over hvilket lovverk og hvilke forskrifter man som offentlig ansatt sorterer under. Vi ser for oss et visualisert juridisk kartverk med kort forklarende tekst om hvordan man skal tolke sin juridiske rolle som lærer, helsesøster, rektor osv., hvilke plikter og ansvar man har i følge lover og forskrifter. Dette kan styrke de ulike ansattes kunnskap og innsikt i hva som forventes mht. ulike plikter man har i forhold til forvaltning av barn og unges rettssikkerhet.

4) Pedagogisk/didaktisk del med forslag til rollespill, gode casebeskrivelser, etiske dilemmaer og oppgaver som utgangspunkt for diskusjoner som man kan bruke i undervisningssammenheng.

Målet med denne veilederen vil være å dyktiggjøre offentlig ansatte som har ansvar for barn og unge i opplæringa å bli trygge på sin rolle mht. avdekking og oppfølging av vanskelige saker som faller innunder Kap 9A og annet lovverk som er ment å beskytte barn rettssikkerhet og likestilling; det å gi et trygt og godt psykososialt lærings- og oppvekstmiljø. Men det vil også i forbindelse med veilederen være behov for å gjøre offentlig ansatte trygge på sin juridiske rolle mht det å ivareta hvert enkelt barn sin rettssikkerhet. Her vil også annet lovverk med forskrifter spille inn, for eksempel straffeloven, barnevernloven, folkehelseloven og forvaltningsloven for å nevne noen. Dette arbeidet blir viktig framover etter som vi i februar i 2012 fikk landets første fellende dom i Høyesterett i en mobbesak mot Kristiansand kommune. Denne dommen vil skape presedens og vil i større grad tvinge kommunene og fylkeskommunene til å arbeide forebyggende og helsefremmende.

Prosjektleder i prosjektet «Seksuell helse og trakassering» stiller seg til disposisjon for å koordinere et slikt arbeid i samarbeid med politiske myndigheter, fag- og ressurspersoner og relevante etater og fagmiljøer som kan bidra positivt til arbeidet.